

SOCIETAT

Viatge al passat de la família d'Ausiàs Marc

Les tasques de rehabilitació de l'església dessacralitzada del monestir de Sant Jeroni de Cotalba han donat com a resultat, com avançava EL TEMPS en exclusiva el 18 d'octubre passat, la troballa de la cripta familiar de la família d'Ausiàs Marc, el poeta en català més universal de la història. Dotze individus de la nissaga dels quals es pot obtenir el nostre ADN literari. La seua fisonomia. I, de retruc, el rostre de l'insigne poeta.

Reportatge de Vicent Garcia Devís

A falta de les corresponents anàlisis mitocondrials per obtenir l'ADN i comprovar la relació parental entre els subjectes soterrats a la cripta, el grup interdisciplinari d'investigadors que ha treballat en les tasques arqueològiques, i la mateixa família Trénor, propietària del monestir, feren pública fa uns dies la gran notícia: la descoberta del mausoleu de la família d'Ausiàs Marc.

En el mateix vas funerari s'han trobat dotze individus: sis dones i cinc homes

i un fetus de quatre mesos. Entre ells, hi hauria Pere Marc, pare d'Ausiàs Marc, i Isabel Martorell, germana de Joanot Martorell, l'autor del *Tirant lo Blanc*. Un fet cabdal, com avançava en exclusiva aquesta revista [vegeu número 1688 d'EL TEMPS], que implica que podríem tenir l'ADN de dos dels més grans escriptors de la nostra història.

El director de l'equip d'investigació, l'arquitecte i professor de la Universitat Politècnica de València (UPV) José Manuel Barreda, manté que la identifi-

cació de la capella de la Mare de Déu del Rosari, on hi ha la cripta de la dinastia Marc, es basa en les nombroses fonts bibliogràfiques existents. Aquestes fonts parlaven d'una capella amb un soterrani sepulcral de la família construïda el 1394 en el sotacor de l'església de Sant Jeroni. Gràcies a aquest descobriment, s'ha pogut localitzar la cripta del duc de Gandia, l'home que més poder atresorava en l'època després del rei Ferran. Un mausoleu que no ha estat obert i que haurà de ser objecte d'investigació en un futur.

El resultat de les recerques inicials se sosté també sobre la lògica simbòlica derivada de la posició dels espais de reclinadoris trobats i la seua referència diagonal amb la capella ducal. Al davant i en la part dreta del presbiteri es situaria la capella del duc. I als peus de l'església, en diagonal, la del seu principal vassall, Pere Marc. A més a més, s'han trobat, marcats en pedra, dos senyals de la variant valenciana de l'escut dels Marc, senyors d'Eramprunyà.

A tot això caldria afegir diversa informació bibliogràfica, sobretot la continguda als testaments de Pere Marc i Elionor Ripoll, pares d'Ausiàs, i el document del rei Ferran autoritzant el trasllat de les restes de Pere Marc des de Balaguer, on va morir, a Sant Jeroni de Cotalba.

En opinió dels membres de l'equip investigador, la reconstrucció del mapa de capelles il·luminades pel pintor Nicolau Borràs i la lògica simbòlica de les imatges que representa, així com la troballa de dos capitells del segle XV en aquest espai, ambdós posteriors als enterraments, ens aportarien una informació molt exacta de "tot el món representatiu i de motius relacionats amb la família del poeta".

En la pàgina anterior, detall de la capella dels Marc. A la fotografia de dalt, entrada a la cripta.

L'antropòleg forense Marcos Miquel Feutcht, que forma part també de l'equip d'experts, manté que la informació que aporten els ossos concorda amb les dades bibliogràfiques. El vas funerari està en prou bones condicions tret d'unes esclertes provocades pels terratrèmols que van tenir lloc a la zona durant el segle XVIII.

Dels sis cossos de dona que s'han trobat, a la fossa només n'hi ha una que no té cap marca en l'ós púbic, senyal que no havia parit. Estaríem parlant d'Isabel Martorell, la primera dona d'Ausiàs. L'havien casada molt joveneta, quan tenia entre 16 i 18 anys, amb un fadrinet Ausiàs que en tenia al voltant de 40. Una diferència d'edat més pròpia d'un pare i una filla, però habitual a l'època.

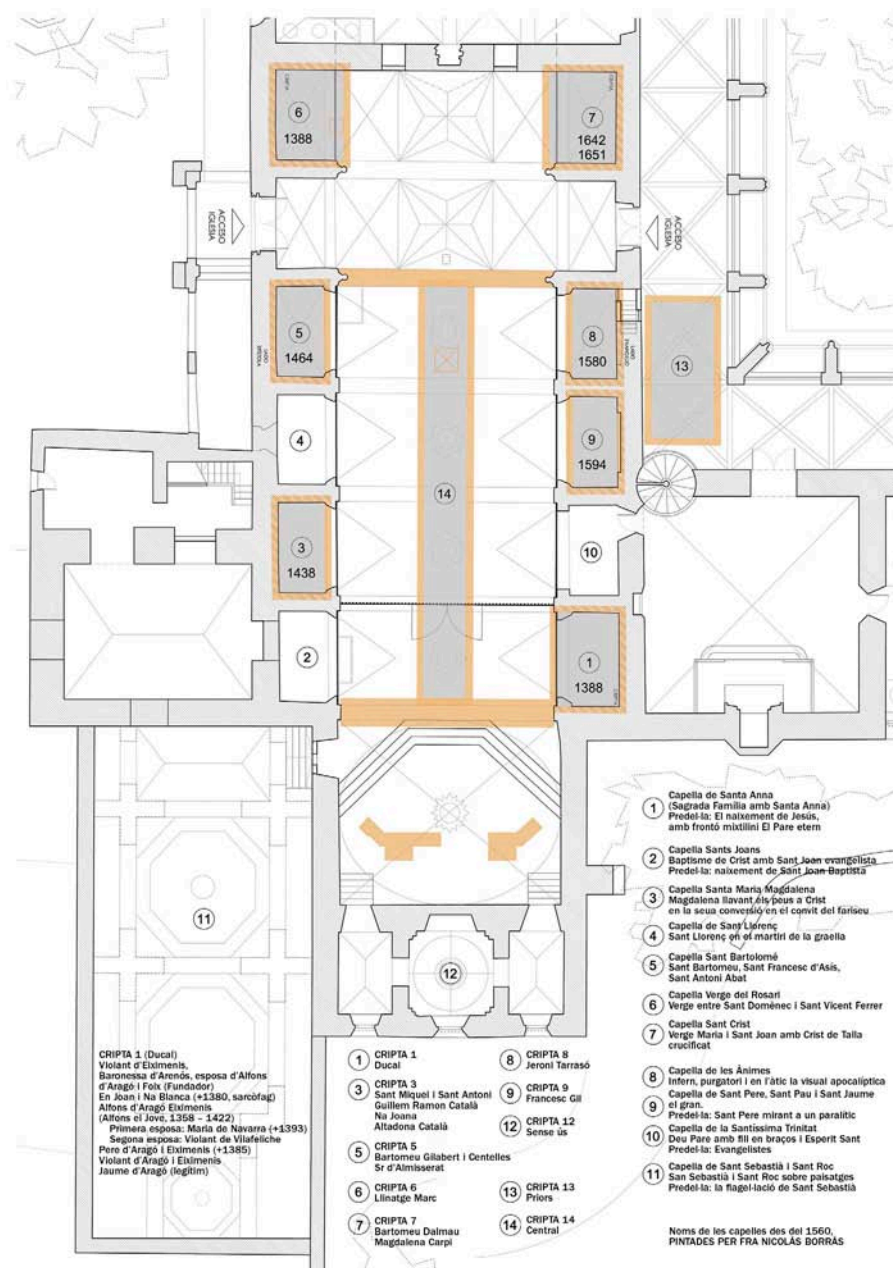
Els treballs aporten més informacions. Els ossos d'Isabel Martorell estaven poc desenvolupats, eren més propis d'una menuda de vuit o nou anys. Tenia anèmia i era una persona amb una enorme debilitat física. Amb aquests precedents, l'antropòleg forense Marcos Miquel i l'arqueòloga Manuela Raga, mantenen que l'embaràs va acabar provocant-li la mort. Podrien quedar explicats d'aquesta manera alguns dels versos d'Ausiàs Marc, com ara veurem.

En el seu ventre s'ha trobat l'esquelet esmicolat de l'únic fill nonat legítim d'Ausiàs. L'embaràs va acabar amb la mort de la dèbil Isabel. Una vida que penjava d'un fil des de petita i que el casament amb Ausiàs i les exigències de procreació li podrien haver significat la sentència.

De cap a peus, s'han trobat 24 botons de fina orfebreria, joies del seu vestit de núvia. Era costum que les novençanes mortes, embarassades o no, foren soterrades amb el vestit de noces perquè feia molt poc que s'havien casat i eren encara pures de cos i d'ànima. Isabel va morir als set mesos de casada. Al voltant de les

En la imatge, l'equip investigador durant els treballs arqueològics. En la fotografia es pot apreciar perfectament la disposició d'un dels cossos investigats.

Escorna no fou soterrada en els indrets previstos pel marit, però almenys, segons sostenen estudiosos com Garcia-Oliver, els “Cants de mort” estarien dedicats a ella. “Joana Escorna era vella i coixa”, li rebat Piera: “Ausiàs es mor de dolor en ‘Els Cants de Mort’ per la joveneta Isabel”.

Tranacorreguts cinc anys de la mort de Joana Escorna, Ausiàs va manar que destaparen el seu taüt i que col·locaren sobre la difunta esposa un mantell amb els seus blasons brodats en fil d’or amb una agulla sobre el cap subjectant-li els cabells. Agulla i fils d’or que també s’han trobat.

Peirona, deficient física, sordmuda i maltractada

El dubte més gran a l’hora d’establir la destinació dels cossos rau en les restes de Joan Marc, el fill benamat de Pere Marc i la seua primera dona, mort a Xipre en pelegrinatge a Terra Santa. L’equip investigador assegura que, de moment, no es pot datar si, finalment, va ser traslladat a Sant Jeroni de Cotalba des de Nicòsia, un trasllat poc usual en aquells temps remots i de males comunicacions. Pel que fa a la mare d’Ausiàs i segona esposa de Pere Marc, Elionor Ripoll, va deixar dit als seus marmessors que volia ser soterrada al vas dels bracers de Santa Maria de Gandia, en senyal d’humilitat.

“Normalment les dones es feien enterrar amb la família de sang i no amb el marit o amb la seua família. Aquell és un altre dubte en la investigació que haurà de ser aclarit”, en boca de Garcia-Oliver. “Però tant Isabel com Joana havien deixat Ausiàs com a hereu universal; Isabel havia trencat palletes amb la família Martorell, la seua família, per aquest afer testamentari. I, a més a més, Ausiàs era un home fora del comú, extraordinari. Es trencava la normalitat”.

Atrament, les investigacions apunten que Peirona Marc, filla de Pere Marc, que va ser un gran poeta eclipsat per la notorietat i transcendència del seu fill, també fou soterrada allí. Peirona va morir al voltant dels 60 anys. Tenia un cap deformat, era deficient física, psíquica i sordmuda. La troballa revela un crani deformat i petit. Patia una microcefàlia i signes de paràlisi en els músculs dels ulls. Va patir maltractaments físics com era habitual a l’època en una persona de la seua natura i condició. I els senyals es troben reflectits en els ossos. Era l’ullet dret de sa mare, la protegida, però en els escrits del germà

→ restes s’han trobat més peces del seu aixovar.

A ella hauria dedicat Ausiàs els seus “Cants de dol”, segons l’escriptor Josep Piera. “A qui amava el poeta era a la blanca i tendra Isabel... i ho feia amb un gran sentiment de culpa: Un mal ‘preny’ li havia causat la mort. I era culpa seua”. “Si en lloc tal per mi és, no sia jo tant adolorit”, deia el poeta a l’esposa morta, segons l’escriptor. Tanmateix, per al medievalista Ferran Garcia-Oliver, a qui realment va amar el poeta apassionadament va ser a la seva segona muller, Joana

Escorna, el cos de la qual també s’ha trobat a la cripta. Joana va morir quan tenia al voltant dels 50 anys i, si es confirma la descoberta, no s’hauria complert l’última voluntat del poeta en el seu testament: “Que enterren la meua esposa Joana amb mi, si els monjos ho consenten, a la catedral de València”. “El ben cert és que Ausiàs no va tenir descendència directa i reconeguda perquè es complira el seu testament, com era de rigor. I Joana Escorna hagué de ser soterrada amb el sogre i la primera esposa”, manté Garcia-Oliver.

En la pàgina anterior, el pla amb les criptes i capelles de Sant Jeroni de Cotalba. En aquesta pàgina, quadre amb la Mare de Déu del Rosari, obra Nicolau Borràs dipositada en la capella Marc.

Ausiàs i en els del pare no es troba cap al·lusió de fervor o d'amor per la pobra Peirona.

Les investigacions destaquen també que alguns dels Marc allí soterrats patien paludisme, tuberculosi, tenien mala salut dental i artrosi. Problemes, alguns, derivats de la mala higiene típica de l'època, també entre les classes dominants. No oblidem que a la zona hi havia marjalera i plantacions de canya de sucre. Així mateix, s'ha detectat defecte congènit en els ossos, només entre els Marc de sang: tots els membres de la família patien una patologia comuna hereditària relacionada amb la solidificació del sacre. I en la majoria dels soterrats a la capella del Rosari de Sant Jeroni això queda palès.

Finalment, una part del crani de Pere Marc està trencat i ha de recompondre's. Ara l'equip d'experts intenta posar en ordre aquest trencaclosques. A partir de la recomposició es podria determinar una reconstrucció facial en tres dimensions del poeta. I amb el rostre del pare, tractar de veure la cara del fill, un Ausiàs Marc que, fins ara, té la cara per al públic d'un Sant Sebastià del segle XV pintat per Jacomart.

Aquestes reconstruccions no són noves. Com es va veure en el documental *Anatomia d'un Rei*, en TV3, de Pere el Gran es va recuperar la cara i es va poder bastir la tesi d'una mort per tuberculosi. També s'ha pogut fer la reconstrucció del rostre de Simón Bolívar a partir del crani, entre més.

I com es fa una reconstrucció facial antropològica? D'una banda, s'ha de tenir el crani en bones condicions i refer-lo si és trencat. La cara s'ha de reconstruir a partir d'algunes proves d'escàner i ecografies tridimensionals clíniques per després afegir –en tres dimensions– la carn i la pell. Es comproven les dades biomètriques del subjecte i se li superposen marcadors universals establerts a partir de nombroses persones diverses de la seua edat amb el fons del seu crani. La mandíbula i el forat nasal ens aportarien el perfil del nas, la boca i la fisonomia

de la barra. S'hi superposaria, per tant, un marcador de cares de persones reals de raça blanca caucàsica o indoeuropea. Això, a través de programes especials, ens portaria sis segles enrere per recuperar i fixar en la memòria per sempre l'aspecte físic dels Marc. No és poca cosa: el poeta podria recuperar el rostre 600 anys després de mort.

Interès per una gran troballa

La prova de la importància del descobriment fou el simposi celebrat el passat 27 de novembre al monestir de Sant Jeroni sobre les tombes dels Marc, que va congregar l'interès d'escriptors, metges forenses, arqueòlegs i altres científics i intel·lectuals per tal de determinar i discutir sobre la troballa. "És una gran notícia, s'ha trobat la tomba dels Marc", és la frase més repetida per tothom. Alguns assistents destacaren que en l'equip d'experts faltava un historiador i que tot el procés hauria d'haver estat filmat per als arxius i un futur documental. Alguns apunten que Pere Marc, el gran desconegut, l'ombra del seu fill, no era un rei, no era Pere el Gran, però tots coincideixen que era un grandíssim poeta.

Una troballa que té impulsors. "El paper de la família Trénor ha estat magnífic.

Ens trobem en el bressol-mausoleu literari de les grans famílies valencianes", va dir davant dels al·ludits el president de les Corts, Enric Morera, l'única autoritat política que s'hi va acostar. Però els projectes costen diners i per dur a terme aquest projecte de manera seriosa farien falta subvencions de la Generalitat, de l'Estat o de fons europeus. "Si la troballa s'hagués fet a Eramprunyà, tot el Govern de Carles Puigdemont hi hauria estat present!", se sent de boca d'un assistent crític que participa al simposi.

L'altra gran qüestió que cal dilucidar, mentrestant, és a qui pertanyen les restes. A hores d'ara, els dotze cossos es troben a la Facultat de Medicina de València, per tal que els científics recol·loquen els ossos i es preparen per a l'obtenció de l'ADN, tasca que es duria endavant en els propers mesos.

A Leonor de Arizón Trénor, portaveu de la família, li agradaria que les restes retornaren a Sant Jeroni de Cotalba per complir amb les últimes voluntats del poeta i de la família Marc. "Però Sant Jeroni no és un museu i, si retornen les seues despulles, s'hauria de complir amb tota la legalitat... I això costa diners!". Per a Garcia-Oliver, el que no està clar ni mai hauria de passar és que els ossos dels Marc s'oblidaren en una prestatgeria de l'hospital Clínic de València o que es reubicaren a Sant Miquel dels Reis als peus de la reina Germana i del Duc de Calàbria.

La troballa de la *piràmide* dels Marc és una gran notícia que desperta també alguna controvèrsia, però el projecte no ha fet més que començar. Podrem recuperar el rostre del poeta Pere Marc i, a través d'ell, el del seu fill Ausiàs? Es podrien trobar les restes de Joanot Martorell i Ausiàs Marc algun dia a partir dels registres d'ADN d'Isabel Martorell i Pere Marc?

Un dia potser pròxim, els Marc retornaran per descansar eternament en un forat de la terra vermella de Sant Jeroni de Cotalba. Mentrestant, s'estan fent les primeres passes d'un viatge al passat apassionant i profitós. ●